

Faiq Ələkbərli

AMEA Fəlsəfə
Institutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

I Yazı

Əsrlərlə aparılan antitürk ideologiyasının nəticəsi olaraq ingilislər başda olmaqla, Avropa dövlətlərinin iş birliyi nəticəsində 1925-ci ildə Türk Qacarları devirlərək onların yerinə ərənçi fars Pəhləviləri hakimiyyəti gətirilməsi artıq heç kəsə sirr deyil. Bununla da əfsanəvi "İran"ın gerçəkçi bir İran dövlətinə çevrilməsi üçün ciddi zəmin hazırlanaraq türklərin ən azı min ildən çox idarə etdiyi bölgənin bilərəkdən farsçı-ərənçi "İran"ə çevrilməsi prosesinə rəsmi şəkil verilməyə başlandı. Məhz bunun nəticəsi olaraq, öncədən də "İran" və "Turan" məsələlərində şüuru qarışdırılan türklər, o cümlədən türk aydınları arasında "Arian" kimlikli Pəhləvilərin hakimiyyətə gətirilməsiylə də, ziddiyyətli düşüncələr daha da dərinləşdi. Başqa sözlə, Qacarların devrilməsindən sonra (1925) türklər arasında "Türk Turanı" (Turanian) ilə yanaşı, orta q vətən, mədəniyyət və dövlət kimliyi "İran" anlayışı şüurlarda yer tapmağa başladı. Bizcə, "İran" anlayışının türklər arasında ziddiyyətlərə yol açmasının nəticəsi olaraq Azərbaycan türklərinin əksəriyyəti bundan çıxış yolu kimi Arian-Fars kimlikli "İran"ə qarşı, Türk-Turan kimlikli "Azərbaycan"ı ortaya qoydular. Yəni 1925-ci ildə Türk Qacarlar dövlətini itiməyimizin nəticəsi olaraq ortaya çıxan ərənçi-fars kimliyi "İran"ə qarşı olaraq təskinliyimizi, daha sonra da xilasımızı Türk "Azərbaycan"la aramağa başladığımız. Çünki Türk ulusu olaraq şüurumuzu dolaşdıran Fars-Arian "İran"ından qurtulmaq üçün ilk növbədə, Turan deyil, Bütöv Azərbaycan qurtuluş yolumuz kimi görünməkdədir.

Bu anlamda vaxtilə Türk hökmdarlarını apardığı mücadiləni və islahatları da Turan çərçivəsində deyil, geniş mənada "İran" dar anlamda isə Azərbaycan yönündən yanaşırıq. Bu zaman Azərbaycanı müdafiə etmək naminə də Türk hökmdarlarının mücadiləsinə və islahatlarını 1925-ci ilə qədər pis-yaxşı mövcud olan Türk sülalələ dövlətlərinin "Turan" çərçivəsində deyil, 1925-ci ildən sonra hakimiyyətə gətirilmiş Pəhləvilərə nisbətə Fars-Arian "İran"ı kontekstində görür, bu cür "İran"ı da yalnız 1925-ci ildən sonraya yox bütün zamanlara şamil edərək Azərbaycanın daimi düşməni kimi qələmə verir. Sovetlər Birliyinin və Pəhləvilərin Azərbaycan türklərinə qarşı apardığı aşağı-yuxarı eyni siyasət nəticəsində də Nadir şah Əfşarlar, Şah İsmayıl Xətayilər, Şah Təhmasiblər, Nadir Şah Əfşarlar, Ağa Məhəmməd şah Qacarlar bir sözlə, bütün Türk hökmdarları "İran" şahına çevrilir, "İran"

şahları kimi də Türkün və Azərbaycanın düşməni olurlar. Başqa sözlə, Sovetlər Birliyində Stalinin, Pəhləvilərdə Rza Pəhləvinin apardığı siyasət Azərbaycan türklərinin kimliyinə yönəldilmiş, bunun nəticəsi olaraq dövrüyyəyə saxta "İranlı" və "Azəri" kimliyi gətirilmişdir.

Ona görə də, Türkiyə və Azərbaycanın rəsmi tarixçiliyində 1925-ci ildən sonrakı "İran"ə nisbətə "İran şahları" kimi adı keçən bütün Türk hökmdarları düşmən və işğalçı kimi qələmə verilir. Özellikle, Sovetlər Birliyi dövründə yazılan rəsmi "Azərbaycan tarixi" kitablarında 1925-ci ildən sonrakı "İran"ə nisbətə Səfəvilər, Əfşarlar, Qacarlar dövlətləri heç bir saf-cürük edilmədən, özəlliklə son min il ərzində bu coğrafiyada Türklərin hakimiyyət sürmələri nəzərə alınmadan bütünü Azərbaycana, Türkiyəyə bütünlükdə Türklüyə düşmən kimi qələmə verilmişdir.

Ona görə də hesab edirik ki,

İran İslam Respublikası'nda haqsız duruma düşüblərsə, bu fars ya da farsdillilərin qəhrəmanlığı ilə deyil, ingilis-rus-alman qüvvələrinin işbirliyi nəticəsində baş vermişdir.

Ona görə də, bu gün əfsanəvi ya da gerçəkçi Turan və İran coğrafiyasında mövcud olan "İran İslam Respublikası"nın varlığını göz önündə tutaraq, üstəlik türklərin burada əsasən söz sahibi olmasından çıxış edərək Səfəvilər, Əfşarlar və Qacarlardan imtina etməyimiz doğru deyildir. Çünki xarici qüvvələrin əliylə sonuncu Oğuz-Türk dövləti Qacarların yerinə hakimiyyətə gətirilmiş farsdilli "Pəhləvilər"lə "Mollalar" türklər ol-

rına hakimiyyətə gətirmiş xarici qüvvələr də yaxşı bilirlər. Əgər bu gün türklər, o cümlədən bu millətin ana qolu olan Güney Azərbaycan türkləri "İran İslam Respublikası"ndan ayrılıb müstəqilliyini elan edərsə, "İran" adlanan ölkə demək olar ki, bitər.

Ona görə də, indiki farsdilli şiəçi "Mollalar" rejimi da yaxşı anlayırlar ki, "İran İslam Respublikası"nın hakimiyyətini, onun parlamentini, dini rəhbərliyini Azərbaycan türklərindən tamamilə kənar da tutmaq ağılsızlıq, məntiqsizlikdir. Heç bunu, ingilis-amerikan qüvvələrinin əliylə hakimiyyətə gətirilmiş farsdilli Pəhləvilər bacara bilmədilər. Sadəcə, Pəhləvilər

qoyunlular, Aqqoyunlular, Səfəvilər, Əfşarlar vəb.) burada hakimiyyət sürməsi faktı əsas rol oynayır. Əslində məhz Oğuz-Türk sülalə dövlətlərinin sayəsində indiki "İran İslam Respublikası" mövcuddur, dünyada müəyyən bir nüfuzu vardır. Halbuki indi "İran"da hakim qüvvə olan ərənçi farslar, farsdillilə son on (10) əsrdə demək olar ki, Türklər, o cümlədən Azərbaycan Türkləri qədər bu ərazilər üçün savaşa verməmiş, onun böyüməsində və mövcudluğunda hələdici rol oynamamışlar. Oğuz-Türk boylarının gücü və idrakıyla qurulmuş Səfəvilər, Əfşarlar və Qacarlar dövründə bu torpaqlar üçün yüzlərlə savaşlar aparmış, eyni

Bu yazı 2011-ci ilin noyabrın 19-da qurulmuş Bütöv Azərbaycan Ocaqlarının (BAO) on illik yubileyinə ərməğan olunur

Çağdaş dövrdə Bütöv Azərbaycan ideyası və Bütöv Azərbaycan Ocaqları

"Azərbaycan tarixi" kitablarında Səfəvilərin, Əfşarların, Qacarların hakimiyyətini yalnız "İran hökmdarlığı" kimi qələmə verib, onlardan "yadelli hökmdarlıq" kimi bəhs etmək doğru deyildir. Özəlliklə də, Nadir şah Əfşar ya da Ağa Məhəmməd şah Qacar necə "yadelli hökmdar" ola bilər ki, onlar Azərbaycanı hər şeydən üstün saymış, hakimiyyətlərini Turanın mərkəzi Azərbaycanda bəyan etmiş, dövlətin iki mühüm paytaxtını – Təbrizi və Tehranı Azərbaycan ərazisində tutmuşdular. Yoxsa, kimlərsə xəyal edirlər ki, Əfşarlar ya da Qacarlar bu dövləti ingilis-amerikan-masson birliyinin əliylə hakimiyyətə gətirilən "Pəhləvilər", ya da indiki şiəçi-farsçı "Mollalar" üçün qurmuşlar? Əgər yalnız buna istinad edərək Əfşarlar və Qacarları "yadelli" hesab edənlər varsa böyük yanlışlıq edirlər. Əgər bu gün türklər ən azı min ilə yaxın bir tarixdə hakimiyyət sürdükləri əfsanəvi ya da gerçək Turan və İran coğrafiyalarında mövcud olan "İ-

dövründə də yüksək, məsul vəzifə tutan Türk məmurlarının, Türk millət vəkillərinin, Türk dini rəhbərlərinin əksəriyyətinin şüurunda "İran"ın bütövlüyü, "İrançılıq" əsas yer tuturdu. Doğrudur, Azərbaycandan olan türk məmurlar, dini rəhbərlər, millət vəkilləri arasında da Azərbaycan türklərinin "İran İslam Respublikası"ndakı mövcud durumla razılışmayanlar var. Özəlliklə, Türk dilinin orta məktəblərdə tədris olunmaması, Türk dilində mətbuatın azlığı, Urmiya gölünün quruması, Azərbaycan türk torpaqlarının digər ostanlar arasında bölüşdürülməsi, Oğuz-Türk mədəniyyətinə biganə münasibət və digər məsələlər buraya aiddir. Bütün bular isə, "İran", "İrançılıq" eyni zamanda şiəçilik ideologiyaları adı altında istismar olunan türkləri, o cümlədən Azərbaycan türklərini yeni yollar aramağa məcbur edir. Bunu, son günlərdə yaradılmış Türk millət vəkillərinin fraksiyası da bir daha ortaya qoymuş oldu. "İran" parlamentinin az qala yarısını təşkil edən Türk mil-

z zamanda yüzminlərlə, milyonlarla övladlarını bu yolda qurban vermişlər. Belə olduğu təqdirdə, Türklər, Azərbaycan türkləri necə ola bilər ki, Səfəvilərdən, Əfşarlardan, Qacarlardan imtina etsinlər?! Onlar bu savaşları apararkən Fars milləti, ya da Farsistanla arasında da Azərbaycan türklərinin "İran İslam Respublikası"ndakı mövcud durumla razılışmayanlar var. Özəlliklə, Türk dilinin orta məktəblərdə tədris olunmaması, Türk dilində mətbuatın azlığı, Urmiya gölünün quruması, Azərbaycan türk torpaqlarının digər ostanlar arasında bölüşdürülməsi, Oğuz-Türk mədəniyyətinə biganə münasibət və digər məsələlər buraya aiddir. Bütün bular isə, "İran", "İrançılıq" eyni zamanda şiəçilik ideologiyaları adı altında istismar olunan türkləri, o cümlədən Azərbaycan türklərini yeni yollar aramağa məcbur edir. Bunu, son günlərdə yaradılmış Türk millət vəkillərinin fraksiyası da bir daha ortaya qoymuş oldu. "İran" parlamentinin az qala yarısını təşkil edən Türk mil-

z zamanda yüzminlərlə, milyonlarla övladlarını bu yolda qurban vermişlər. Belə olduğu təqdirdə, Türklər, Azərbaycan türkləri necə ola bilər ki, Səfəvilərdən, Əfşarlardan, Qacarlardan imtina etsinlər?! Onlar bu savaşları apararkən Fars milləti, ya da Farsistanla arasında da Azərbaycan türklərinin "İran İslam Respublikası"ndakı mövcud durumla razılışmayanlar var. Özəlliklə, Türk dilinin orta məktəblərdə tədris olunmaması, Türk dilində mətbuatın azlığı, Urmiya gölünün quruması, Azərbaycan türk torpaqlarının digər ostanlar arasında bölüşdürülməsi, Oğuz-Türk mədəniyyətinə biganə münasibət və digər məsələlər buraya aiddir. Bütün bular isə, "İran", "İrançılıq" eyni zamanda şiəçilik ideologiyaları adı altında istismar olunan türkləri, o cümlədən Azərbaycan türklərini yeni yollar aramağa məcbur edir. Bunu, son günlərdə yaradılmış Türk millət vəkillərinin fraksiyası da bir daha ortaya qoymuş oldu. "İran" parlamentinin az qala yarısını təşkil edən Türk mil-

İndiki farsdilli şiəçi "Mollalar" rejimi da yaxşı anlayırlar ki, "İran İslam Respublikası"nın hakimiyyətini, onun parlamentini, dini rəhbərliyini Azərbaycan türklərindən tamamilə kənar da tutmaq ağılsızlıq, məntiqsizlikdir. Heç bunu, ingilis-amerikan qüvvələrinin əliylə hakimiyyətə gətirilmiş farsdilli Pəhləvilər bacara bilmədilər. Sadəcə, Pəhləvilər dövründə də yüksək, məsul vəzifə tutan Türk məmurlarının, Türk millət vəkillərinin, Türk dini rəhbərlərinin əksəriyyətinin şüurunda "İran"ın bütövlüyü, "İrançılıq" əsas yer tuturdu

lət vəkillərinin Fraksiyasının yaradılması da göstərdi ki, son yüz ildə "İran", "İrançılıq" ideologiyasının Türklərin ya da Azərbaycan türklərinin varlığını inkarı üzərində qurulması əsasən, heç nəyi dəyişdirməmişdir.

Təbii ki, bu günə qədər türklərin, o cümlədən Azərbaycan türklərinin indiki "İran İslam Respublikası"nda tamamilə təsirsiz hala gətirilə bilməməsində yaxın 10 yüz ildə Azərbaycan Türk sülalələrinin (Atabəylər, Elxanilər, Qara-

tün haqq və hüquqlarını tapdalanmaların, qanları bahasına qurulmuş dövlətin din-məzhəb qardaşı saydıklarının əliylə əleyhinə çevrilmələri olmuşdur. Əgər Qacarlar dövləti dövründə fars, türk, kürd, ərəb, lur fərqi qoyulmadan hər bir etnik qrupun dilinə, mədəniyyətinə, əxlaqına, həyat tərzinə saygı göstərilsə Türkün qurduğu dövlətdə ingilislərin oyuncağı olaraq "hakim" olan "İrançılıq"ın özəlliklə, Türk düşmənçiliyi qəsdli xarakter daşıdığıdır.